

אכילה במסעדה טבעונית בחו"ל

ראשי פרקים

א. מבוא	ה. חומץ
ב. איסור בישולי גויים	ו. ניקיון מתולעים וחרקים
1. מקורות האיסור	ז. נאמנות הגוי שהאוכל אכן טבעוני
2. מניעים להקל או להחמיר בימינו	ח. סיכום ומסקנות
ג. דבר שנאכל חי ואינו עולה על שלחן מלכים	נספח: תגובת עורך - הרב זאב וייטמן
ד. כשאין כל קשר אישי בין הסועד והמבשל	

א. מבוא

טבעונות היא אורח חיים המתאפיין בהימנעות מאכילת מאכלים שמקורם מן החי (כבשר, דגים, חלב וביצים), ומשימוש במוצרים שמקורם מן החי. כך מגדירה האגודה הטבעונית (The Vegan Society) את הטבעונות: "דרך חיים השואפת להדיר, ככל האפשר והניתן בפועל, את כל הצורות של ניצול של בעלי חיים ואכזריות כלפיהם, למען מזון, ביגוד, או כל מטרה אחרת".¹

תהיה הסיבה להימנעות זו אשר תהיה (מוסרית-הומאנית, בריאותית או אקולוגית),² התוצאה הישירה היא שכמעט שלא יהיו בעיות כשרות במקום המקפיד על אוכל טבעוני.

במאמר זה נדון האם ובאילו תנאים ניתן לאכול במקומות אלה, אך חשוב להדגיש שהכוונה למקומות שהם טבעוניים לחלוטין (Strictly Vegan), ולא למקומות בהם ניתן להשיג גם מנות טבעוניות, ובוודאי שלא במקום שמגיש מנות צמחוניות, שהרי יתכן שבמקומות כאלו ובכליהם ניתן יהיה למצוא גם מאכלי טרפה. כמו כן אנו נצמצם את דיוננו למקומות בחו"ל בהם לא ניתן למצוא בקלות אוכל בפיקוח וכשרות.

1. Definition of veganism (bit.ly/1MAhU0S): "Veganism is a way of living which seeks to exclude, as far as is possible and practicable, all forms of exploitation of, and cruelty to, animals for food, clothing or any other purpose".

2. בגלל המציאות החדשה יחסית של תופעת הטבעונות לא מצאנו מקורות יהודיים רבים שהתייחסו לתופעה זו. ראש המדברים בנושא היה הראי"ה קוק שכתב את 'חזון הצמחונות והשלום'. מדובר בליקוט דברים על אידיאל הצמחונות משני מאמרים של הרב קוק שהודפסו בכתב העת 'הפלס' בשנים תרס"ג-תרס"ד, ונערכו על ידי הרב דוד כהן ('הנזיר'). בקובץ מובאים דברי הרב קוק על אידיאליותה של הצמחונות, והוא דן מבחינה רוחנית ומוסרית באותן הסוגיות שהטבעונות דנה בהן היום, אם כי הוא עוסק רק בהימנעות מאכילת בע"ח ולא בהימנעות הגורפת מהשימוש בהם. ביהדות מצאנו כמה מצוות שניתן להסביר אותן שהן מכוונות למטרה של אי אכילת בשר (כדוגמת שחיטה, אותו ואת בנו, שילוח הקן ועוד) אך מעל כולם איסור צער בעלי חיים. על חיוב זה ראה סיכומי של הרב פרופ' אברהם שטינברג בספר אסיא א עמ' 263-269, הגם שיש להעיר על דבריו שלדעת הרמב"ם בוודאי שצעב"ח הוא מהתורה. ראה דברי מו"ר הגר"א רבינוביץ בחיבורו הדר-איתמר עמ' קכה-קכח.

ב. איסור בישולי גויים

1. מקורות האיסור

המקור לאיסור בישולי גויים הוא במשנה עבודה זרה פרק ב משניות ג ו-ו :

אלו דברים שלגויים אסורים ואסורן אסור הנייה, היין, והחומץ... אלו דברים שלגויים אסורין ואין אסורן איסור הנייה, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, הפת והשמן שלהן, ושלקות.

הרי שיש דברים האסורים באכילה ובהנאה, ויש דברים שאיסורם קל יותר. והסביר שם הרמב"ם :

רוב הדברים הללו, כגון הפת והשלקות ודומיהן, לא נאסרו אלא כדי שנתרחק מהם ולא נתערב בהם, כדי שלא נבוא בהתערבותנו בהם להפקרות בדברים האסורים, וזהו ענין אמרם משום חתנות. ודברים אלו הן מכלל שמנה עשר דבר שגזרו, כמו שביארנו בתחלת שבת³. וזה שאתה רואה שאנו אוסרים שלוקיהם אינן הדברים שהם מבשלים בכליהם, לפי שזה נקרא גיעולי גויים, אלא הם דברים אשר אין בהם גיעולי גויים ולא ספקן, אלא נאסרו מטעם דבר שנגמרה מלאכתו על ידי גוי, לפי שהחכמים אסרו כדי שנתרחק מהם גם כל מה שבשלו הגוי, ואפילו בשל את שלנו ברשותינו, אלא אם כן היה אותו הדבר נאכל כמות שהוא חי, או אינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת באותו המקום, הרי זה אינו נאסר משום בשולי גויים אם בשלו הגוי. ואל יתחלף לך אסור בשולי גויים באסור גיעולי גויים. וכבר ביארתי לך את זה.

מקובל להסביר בשם הראשונים שישנם שני טעמים לאיסור בישולי גויים: א. חשש חתנות. כך כותבים רש"י במשנה (לה, ב ד"ה והשלקות) ותוספות (לז, ב ד"ה והשלקות); ב. חשש שמא הגוי יאכילנו דבר שאסור באכילה. כך כותבים רש"י בפירושו לגמרא (לח, ב ד"ה מדרבנן) ואור-זרוע (ע"ז, קצא). והנה, מכך שרש"י עצמו על המשנה ועל הגמרא כתב שני הסברים אלו, הרי שאין כלל מחלוקת או נ"מ ביניהם. אף הרמב"ם בפיהמ"ש כלל שני הסברים אלה יחד, וכתב: "כדי שלא נבוא בהתערבותנו בהם להפקרות בדברים האסורים".

2. מניעים להקל או להחמיר בימינו

בדורנו, שהתבוללות בחו"ל גואה, יש מקום לכאורה להחמיר בדיני בישולי עכו"ם שע"פ ראשונים רבים יסודם ברצון של חז"ל ליצור חיץ בין ישראל לאומות ולמנוע 'לגימה מקרבת'. (וראה הליכות-שלמה לרש"י אורבך, תשרי עמ' מב, שכתב שבשל כך ראוי לבני אשכנז להחמיר בדורנו בהלכות בישולי עכו"ם כדעת הבי"י).

מאידך גיסא, דווקא בדורנו ישנם מצבים שבהם מתעורר צורך להקל. רבים מתושבי מדינת ישראל מקיימים מפגשי מסחר תכופים, חוקרים ישראלים מציגים את תגליותיהם בכינוסים בין-לאומיים, ואישי ציבור מקיימים פגישות דיפלומטיות החיוניות לביטחונה של מדינת ישראל (בייחוד לאור הניסיונות הבלתי פוסקות בימינו ליצור חרם מסחרי ואקדמי כנגד מדינת ישראל). אווירת האמון והידידות בין הצדדים חיונית לקיום יחסים

3. כוונת הרמב"ם לפירושו למשנה בשבת א,ג, וראה מה שכתבנו על פירוש הרמב"ם למשנה זו במסכת עבודה זרה, מהדורה מבוארת, מעליות תשס"ב עמ' סב-סז.

בין-לאומיים, והיא עלולה להיפגם ע"י סירוב לקיום סעודה משותפת. כמובן שאין בין אופי מפגשים אלו ובין קשרי חתנות דבר.

מכיוון שברור שחז"ל לא אסרו כליל אכילה משותפת עם גויים, אלא רק כאשר המאכל בושל על ידם, והתירו אף זאת באופנים מסוימים, יש מקום לדון האם אכילה במסעדה טבעונית בכלל גדרי האיסור.

ג. דבר שנאכל חי ואינו עולה על שלחן מלכים

מצאנו כמה היתרים בסיסיים באיסור זה. כך נאמר בגמרא (ע"ז לח, א):

אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב: כל הנאכל כמות שהוא חי, אין בו משום בישולי עובדי כוכבים - בסורא מתנו הכי. בפומבדיתא מתנו הכי - אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב: כל שאינו נאכל על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עובדי כוכבים.

הרי"ף (ע"ז, יד, ב - טו, א) הביא את שתי הלשונות. וסיכם הר"ן: "אלא ש"מ דפומבדיתאי מודו ללישנא דסוראי, ואוסופי הוא דקא מוספי עלייהו".⁴ וכך גם פסק הרמב"ם (מאכלות אסורות יז, יד-טו):

גוי שבשל לנו יין או חלב או דבש או פרישין וכיוצא באלו מכל דבר הנאכל כמות שהוא חי, הרי אלו מותרין. ולא גזרו אלא על דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי... במה דברים אמורים? בדבר שהוא עולה על שלחן מלכים לאכל בו את הפת, כגון בשר וביצים ודגים וכיוצא בהן. אבל דבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכל בו את הפת, כגון - תורמוסין ששלקו אותן גויים, אף על פי שאינן נאכלין חיים, הרי אלו מותרין. וכן כל כיוצא בהן. שעיקר הגזרה משום חתנות שלא יזמנו הגוי אצלו בסעודה, ודבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכל בו את הפת אין אדם מזמן את חברו עליו.

כלומר, הלשון השנייה באה להוסיף ולהקל, שגם אם אי אפשר לאכול את המאכל חי, לא חל עליו איסור אם הוא לא עולה על שולחן מלכים (ראה תוס' ר"ד ע"ז נט, א).

במסעדות טבעוניות ישנם מאכלים רבים מאוד המבוססים על ירקות לא מבושלים, וגם אם יש בהם דבר שאינו נאכל חי, הוא בטל ברוב, כפי שפסק השו"ע (יו"ד קיג, ב): "עירב דבר הנאכל כמו שהוא חי עם דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי... אם העיקר מדבר שיש בו משום בישולי עובדי כוכבים - אסור; ואם לאו - מותר". במקומות רבים ניתן לבחור בין סוגי תערובות של ירקות, ובמסעדות טבעוניות שכותב המאמר ביקר, המנות היו מורכבות בעיקר מפלפל אדום וירוק ונבטים, ללא תפוחי אדמה ובטטות.⁵

יתרה מזאת, בדרך כלל המאכלים במסעדות טבעוניות פשוטים (וזולים) ובשל כך נראה שהם מוגדרים כמאכלים שאינם עולים על שולחן מלכים. כך למשל, במסעדות

4. והנה בתשובות הרמב"ם סי' שיח (מהד' בלאו ח"ב ע' 587) נשאל "על ענין כל שאינו עולה על שלחן מלכים וכו'". והשיב: "תרי לישני ניהו. חדא היא זאת והשניה כל הנאכל כמות שהוא חי וכו'. ועל הא סמכינן. ולפיכך מיני מתיקה מותרין אם בשל אותן הגוי, שהרי נאכלין כמות שהן חיים. אבל הירקות שאין דרכם להאכל חיים, אם שלקו הגוי אסורין". ובאמת בפיהמ"ש כפי שנמצא בפנינו הלשון כל שאינו עולה על שלחן מלכים היא תוספת בשולי הגליון, ובתחילה פסק כלשון הראשון בלבד.

5. לא מצאתי מקור שבצל שלנו נחשב שאינו נאכל חי, שכן נאכל חי גם שלא על ידי הדחק, ואינו דומה לביצה וקמח. כמו כן, במסעדות טבעוניות משובחות משתמשים הרבה באגוזים, שגם הם נחשבים דבר שנאכל כמות שהוא חי.

טבעוניות משתמשים הרבה מאוד בקמח חמצה (חומוס) ואפונה, והרמ"א (קיג, ב) כותב במפורש שאפונים וחומצה (ערבשי"ן בלשונו) אינם עולים על שולחן מלכים. כמו כן, רוב האוכל הטבעוני אינו נאכל עם פת, מה גם שבמקומות כאלה בדרך כלל אין פת (יש אומנם מאכל שמכונה "לחם טבעוני", אך הוא רחוק מלהיות הלחם שאנחנו מכירים, בעיקר בגלל הצורך בביצים באפייה, מוצר שלא קיים במסעדות טבעוניות).

מעבר לכך, הפנה אותי ידידי הרב אלי רייף לתשובתו של הרי"א הנקין (איברא מב, א-ג) שממנה יוצא שאין כמעט כיום דברים שעולים על שולחן מלכים. ואלו דבריו:

כי עיקר הפירוש "עולה על שולחן מלכים" לענ"ד אינו כפי שמשמע לכאורה שמפני חשיבות המאכל יש בו משום בשול גויים, ואם אינו חשוב כאן אין בו משום בשולי גויים; כי כמדומה שכמעט כל המאכלים אוכלים אותם כעשיר וכרש, וההבדל שביניהם שהעני אוכלם במים והעשיר בחלב או בבשר, ומתבלם במיני תבלין שונים... אבל העשיר אף שגם הוא אוכל דייסא ותפוחי אדמה ואלה המינים, אבל הוא אוכלם להשביע את עצמו ולא ללפתו, ובזה אין דין בשולי גויים לפי הפסק ההלכה... העיקר בדין זה לדעתי, שכל דבר שאין מלפתין את הפת, אין נקרא עולה על שולחן מלכים, והנפקא מינה בין מלכים לאין מלכים - שדברים המלפתין את הפת לכל אדם, המלכים אוכלים זה בלי פת.

נראה כי כוונתו של הרי"א הנקין היא שסעודת העני דלה וצריך פת כדי לשבוע, ואילו העשיר אוכל מעט פת ושבע מן המאכלים האחרים. היום כולנו עשירים בעניין זה, וכמעט שאיננו אוכלים פת. אם כן, ההבחנה בין מה שעולה על שולחן מלכים לבין מה שלא, האם מה שעולה יכול להשביע גם ללא פת. במסעדה טבעונית רובם המוחלט של המאכלים איננו משביע⁶ ואין במסעדה זו לחם כלל, ולפיכך מאכלים אלו אינם מוגדרים כעולים על שולחן מלכים.⁷

ד. כשאינו כל קשר אישי בין הסועד והמבשל

היתר נוסף מקורו בתוס' ע"ז (לח, א) בשם הראב"ד⁸ שנקט שנכרי המבשל בבית ישראל, אין בבישולו משום חשש חתנות, שהרי אין במעשהו קירוב דעת, ואין הישראל מרגיש הכרת הטוב כלפי הנכרי המבשל לו, כיון שזהו ביתו של הישראל. אומנם לא הודה לו רבינו תם, ורוב הפוסקים הסכימו עם דברי ר"ת ולא עם דעת הראב"ד, וראה בבית יוסף (תחילת ס"י קיג, ובבדק הבית).

בדומה לכך הביא הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' סח) דעות כמה מרבתינו שצידדו להיתר בישולי שפחות נכריות העובדות ומבשלות לישראל, וטעמם הוא שהואיל ובישולם

6. [הערת עורך (י.מ.י.): הכותב מוסיף ומחדש על גבי דברי הרב הנקין המחודשים, שכן הרב הנקין התיר מה שמשביע עד שאין צורך בפת עמו, והכותב מבקש להוסיף שגם אם אין המאכל משביע הוא מותר מאותו טעם, שכן אין אוכלים אותו עם לחם אלא נשארים רעבים. אין לכך סמך בדברי הרב הנקין.]

תשובת המחבר: ישנם ג' סוגים של מאכלים - מאכלים חשובים; מאכלים שמלפתים בהם את הפת; מאכלים שאינם חשובים ואין מלפתים בהם את הפת. הרב הנקין חידש שמאכל חשוב ומשביע רק שלא מלפתים בו את הפת - אין בו משום בישולי נכרים. הזכרתי את ההיתר שלו ואמרת שק"ו שמאכל שאינו חשוב שאין בו איסור, וזה לענ"ד לכו"ע.]

7. כבר האגרות-משה (או"ח ח"א סי' נו וח"ג סי' לב) העלה את הסברה שעשירים ממעטים באכילת לחם היום ביחס לעניין קביעת סעודה בפת הבאה בכסנין, ואולי ה"ה לעניין בישולי גויים כשאין אוכלים פת בכלל.

8. לא מדובר בבעל ההשגות אלא דודו של רבינו יצחק מבעלי התוספות.

הוא מכורח ולא מרצון, לא שייך בכך קירוב דעת, ואין בזה גזרת חתנות. אומנם הרשב"א סיים שאין דבריהם מחוורים בעיניו.

השו"ע (קיג, ד), כתב, יש מי שמתיר בשפחות שלנו, ויש מי שאוסר אף בדיעבד, וכתב על זה הרמ"א, ובדיעבד יש לסמוך על המתירים.⁹

בספר אורחות-חיים (יו"ד שכט) הביא משם הרמב"ן בתשובה להתיר, אבל מסברא אחרת: כיוון שאנו מוזהרים על העבדים הללו מן התורה שלא לעשות מלאכה בשבת, אינם בכלל גויים בעלמא, ואין הם בכלל גזרת חז"ל. אולם, עדיין לכאורה, לפי דברי הרמב"ן, יש מקום לחלק בין עבדים ושפחות הקנויים לישראל, והישראל התחייב שלא לעבוד בהם בשבת, לבין משרת/פועל השכור לישראל, העובד תמורת שכרו שהוא מקבל מהישראל. ואכן, השו"ע (שם) דייק בדעת הרמ"א שדבריו הם שלא כדעת הרמב"ן, אלא ס"ל שגם בנכרי העובד בשכירות אצל הישראל לא יהיה איסור. גם השלחן-גבוה (שם סק"ט וסק"י) כתב להקל בנכרי העובד בשכירות, ולא כדעת הפרי חדש שכתב כרמב"ן שרק בשפחות הקנויות לנו הותר הבישול. וכן כתב בשו"ת רב-פעלים ח"ד (חלק או"ח סי' ו) שאין למחות במי שנוהג היתר בדבר. הרי שיש כאן היתר גדול במסעדה שיש בה טבח שכיר שאין לו שום קשר עם הסועדים. במקרה שכזה, שכלל אין חשש חיתון, יש היתר לאכול במסעדה שאין בה חשש של מאכלות אסורות, כי אין בה משום בישולי גויים כלל.¹⁰

היתר גדול נוסף מצאנו אצל המהריט"ץ (ישנות, בסי' קסא) שכתב לחדש שלא רק בפת פלטר התיירו חכמים, אלא אף בתבשיל של פלטר. כלומר, דבר שנתבשל במפעל, שלא שייך בה סברת חתנות. אמנם רבים חלקו על חידוש זה (ראה דברי החיד"א בשיורי ברכה קיב סק"ט; שו"ת הרשב"ץ ח"א סי' פט; ועוד). אולם הרב עובדיה יוסף בספרו הליכות-עולם ח"ז (פר' חקת סוס"ק יח) כתב שאפשר לצרף סברא זו כסניף להיתר, והביא סמך לדברי המהריט"ץ מדברי הרא"ה בבדק-הבית (בית ג שער ז, דף צ, א) שכתב שלא נחשב בישולי נכרים אם הנכרי עושה כן במקום מיוחד לכך, ואינו מתכוין לשום אדם מיוחד, אלא

9. מכיוון שבדיעבד הקל הרמ"א לסמוך על דעת רבינו אברהם בלי כל צירוף, הקל מו"ר הרנ"א רבינוביץ לגוי המטפל בזקן או חולה לבשל לו בלא שום הכר. ראה שו"ת במראה-הבזק, חלק ה סי' לד (עמ' 94).

10. ניתן להקשות שהרי כל הנדון שם הוא כאשר הפועל עובד אצל הישראל. אבל אם גוי הוא שכיר אצל גוי אחר, הרי יש קירוב דעת עם הגוי הנותן לך את האוכל שנתבשל על ידי גוי. מנין לנו שהאיסור הוא רק אם קרבת הדעת עלולה להיות עם הגוי המבשל עצמו? אלא שאם החשש היה מעבר למבשל, הרי גם במקרה שיהודי בישל והיה מקום לחשוש לקרבה עם הגוי המגיש את האוכל- היו צריכים לאסור זאת בפירוש. לפיכך, אם יש ניתוק בין המבשל למגיש, גם אם המבשל הוא גוי אין חשש קרבה אליו.

[הערת עורך (י.מ.פ.): על פי דברי הכותב שהיתר שפחות מתיר גם בישול של שפחותיו של גוי, עולה שכל איסור בישולי נכרים הוא רק במה שבישל המארח עצמו, ואם כן במדיניות שמצויות שפחות נכריות בבתי הנוכרים, אין כלל איסור אכילה אצל בעל הבית גוי, וכל האיסור מעיקרא הוא רק על מה שבישל בעל הבית עצמו או אשתו ובניו. מסקנה זו נסתרת משתיקת כל הפוסקים, ראשונים ואחרונים. ובוודאי שכל ההיתר הוא על שפחותיו של ישראל, שמכיוון שמותר לאכול אצל ישראל לא גזרו על בישול שפחותיו לדעת המתירים, אבל אצל בעל הבית גוי שאסור לאכול, אין הבדל אם בישל בעצמו או על ידי שפחתו.

תשובת המחבר: היתר השפחות הוא שאם ליהודי יש שפחה גויה שעושה את מלאכתה, אין קירוב דעת בבישול שלה. כאשר לגוי יש יהודי שמבשל אצלו - האוכל מותר למרות שהיהודי מתארח אצל גוי. כאשר לגוי יש עובד שעושה במלאכתו, הרי שהאכילה אצל בעל המסעדה הגוי, אינה דומה לאכילה אצל המבשל הגוי, כי כלל אין קרבת הדעת בין המבשל והסועד. לפיכך יש כאן היתר מרווח הרבה יותר מאשר היתר השפחות. הטענה של המשיג אין לה על מה להתבסס כי לפני שנים מעטות כלל לא הייתה מציאות כזו של אכילה מחוץ לבית במסעדה. זו הסיבה ששתקו הראשונים והאחרונים, ולא שהם לא סברו כך. בנוסף, פשוט וברור ששפחות נוכריות בבית הגוי לא עלה לדיון כי בבית הכלל אסור באיסורי תורה, וכי ציפה המשיג שיאמרו קדמוניו שמעבר לאיסורי טרפות יש גם בישולי נוכריים?]

למלאכתו. במקרה שכזה אין כלל קרובי דעתא, ולכן לא נחשב בישולי גויים. ע"ש. ואילו ראו דברי הרא"ה, לא היו האחרונים ממהרים לדחות דברי המהריט"ץ, ובפרט שכמה מהאחרונים הסכימו עם סברת המהריט"ץ, להקל בבישול שנעשה במפעל, ומהם בספר פחד-יצחק (לאמפרונטי; מעי פת גויים), ובספר ישרי-לב (חזן; דף יד ע"ג אות יג). גם בשו"ת התעוררות-התשובה (ח"ד סי' ס) כתב להתיר בישולי נכרי בדבר שמוכרים אותו כדי להרוויח כסף. ובשו"ת רבי עקיבא יוסף שלזינגר (יו"ד סי' כד) צירף סברה זו להיתר, וכן כתב לצרף סברא זו בשו"ת חלקת-יעקב (יו"ד סי' כה). גם המנחת-יצחק (ח"ג סי' כו אות ו, ובח"ז סי' סב) הביא את סברת המהריט"ץ וצירפה לספקות נוספים להקל. ע"ש. ועי' בשבט-הלוי (ח"ז סי' קלג) ובציץ-אליעזר (ח"ט סי' מא, יד). גם באגרות-משה (יו"ד ח"ד סי' מח, ה) כתב שאין למחות ביד מי שמיקל בזה,¹¹ והביא דבריו בשו"ת רבבות-אפרים (ח"ה סי' תקצו). ובשו"ת חשב-האפוד (ח"ג סי' כט אות א) חיזק הסברא, הואיל ואין כל אחד פורע לאופה, אלא יש איש מיוחד במפעל המחלק את התוצרת לחנויות קטנות, ושם באים לקנות, ואולי כ"ע לא יאסרו במקרה שכזה. וכן הביא סברה זו בשו"ת אבן-ישראל (ח"ט סי' ע), ועי' ביביע-אומר (ח"ה יו"ד סי' ט).

אם כן נראה כי במסעדות טבעוניות, גם המאכלים שאינם יכולים להיאכל חי, והם חשובים ועולים על שלחן מלכים, יש מקום להקל בהם מכיוון שאין קירוב דעת בין המבשל והאוכל, ואם כן אין איסור בישולי גויים במקרה כזה.

ה. חומץ

רכיב מזון בעייתי שכן ניתן למצוא במסעדה טבעונית הוא חומץ המופק מיון, ובשל כך אסור באכילה. כדי להימנע מאכילתו, אני מציע לבקש שהאוכל המוגש יהיה ללא חומץ (Vinegar). בגלל המודעות הגדולה היום לאלרגיות, ניתן לסמוך על כך שהאוכל אכן יוגש ללא חשש של חומץ בתוכו.¹²

אומנם גם אם נקפיד שלא לטעום מחומץ זה, עדיין יש לדון על כשרות הכלים בהם התבשלו מאכלים שהיה בהם חומץ.

במשנה (עבודה זרה ה, ב) למדנו: "זה הכלל, כל שהוא בהנייתו בנותן טעם אסור. וכל שאינו בהנייתו בנותן טעם מותר, כגון החומץ שנפל לגריסין". ופירש הרמב"ם שם: "ולפיכך התנינו בגריסין רותחין, לפי שאם היו צוננים הוא מתקן את טעמם מיד, ואחר כך כשמחממן ומרתיחן יתקלקל טעמן מחמת חריפות החומץ". הרי שחומץ הוא נטל"פ.

ברם לא תמיד חומץ נטל"פ, ויש מקרים שהוא יכול להשביח את המאכל. אלא שמאכל שלא אמור להיות בו חומץ, ויינתן בו טעם של חומץ מהכלי - הוא פוגם במאכל וכל מקום שמכבד את עצמו מיוחד כלים מיוחדים לחומץ.¹³ מה גם שכבר הוכחנו שהכלים כיום

11. דעתו של הגר"מ פינשטיין הייתה כנראה לאסור אכילה במסעדה טבעונית שמבשלים את האוכל במקום, כפי שכתב באגרות-משה או"ח ח"ב סי' מ. נראה כי לא ניתן לדעתו לצרף לכתחילה את ההיתר של אכילה במסעדה, אך אם מדובר במקום שמקבל אוכל מוכן המבושל במרכז, ובאותו המקום רק מחממים ומגישים (כפי שקורה בהרבה מקומות עם אוכל טבעוני)- לדעת הרב פינשטיין הדבר יהיה מותר לכתחילה.

12. אני מציע לבקש את הדבר הבא, ומניסיון זה מקובל ומצלח:

I need non-vinegar vegan food, if it is prepared according to allergy standards

13. [הערת עורך (י.מ.י.): אם כן ההיתר לדעת הכותב הוא רק אם ברור לסועד שהתפריט שהוא מזמין לא יבושל בסיר שבושלו בו תפריט זהה בתיבול חומץ, ולא יחומם בתבנית שחומם בה אוכל מתובל בחומץ וכן הלאה.

אינם בולעים/פולטים.¹⁴ נוסף על כך, הכלל הוא (שו"ע יו"ד קכב,ו): "סתם כלי עובדי גילולים הם בחזקת שאינם בני יומן, לפיכך אם עבר ונשתמש בהם קודם הכשר, התבשיל מותר",¹⁵ הרי שבמקרה רגיל כלל אין לחשוש אם בתבשיל עצמו אין חומץ.

מעבר לכך יש לציין שלא מדובר בחומץ הנעשה מין נסך אלא מסתם יינם, ואומנם השו"ע פסק בהלכות יין נסך (יו"ד קכג,כד):

אגוא"ה ארדיינט"י של עובדי כוכבים, אסור בהנאה כיון עצמו. הגה: ופירוש דבריו: יין שרוף שעושין מין נסך, אע"פ שאינו רק זיעה מן הנסך, הרי הוא כאיסור עצמו.

אולם מצאנו בין האחרונים שחומץ שנעשה מסתם יינם מותר בהנאה.¹⁶ בספר אבן-יקרה (ח"ב סי' קמ) כתב דבזה"ז שאינו אסור סתם יינם רק בשתייה, מותר אחר שנעשה יי"ש שאין האיסור ביי"ש הנעשה מיי"נ רק מכח דהוי כגידולי איסור. וגידולי איסור אכילה - מותר. אך רוב האחרונים לא הסכימו להיתר זה. ראה שו"ת מנחת-יצחק ח"א סי' קכח.

למעשה, בארה"ב חייבים לסמן מקום שיש בו חומץ בן יין כמקום שנמכר בו אלכוהול. ממילא, רוב המסעדות הטבעוניות שאינן מגישות אלכוהול נמנעות משימוש בו. באירופה הדברים קצת שונים, אך כאמור לעיל, בגלל הרגישות לנושאי האלרגיות, וחומץ הוא ברשימת המוצרים שאנשים רגישים אליהם, מיוחדים כלים שונים לצורך אנשים אלו.

1. ניקיון מתולעים וחרקים

נושא נוסף שצריך לדון בו הוא חשש לתולעים וחרקים במאכלים.

תשובת המחבר: ההיתר בתת סעיף זה מבוסס על כך שיש כלים מיוחדים שמבשלים בהם חומץ, אך היתר האכילה במסעדה טבעונית ושאינן צורך לחשוש מחומץ אסור מבוסס על כך ש: (1) חומץ נטל"פ; (2) הכלים אינם פולטים איסור; (3) הרוב המוחלט של חומץ לאכילה היום עשוי מתפוחים ולא חומץ בן יין.

14. המדידות הוכיחו שבסירים של ימינו (כלי נירוסטה) אין בליעה/ופליטה בכמות שאוסרת, ראה מה שכתבנו בתחומין לד (תשע"ד), בליעה ופליטה בכלים לאור תוצאות המבחן המדעי, עמ' 113-129; הניסויים המדעיים לבחינת שאלת בליעה ופליטה בכלים, בבד"ד 30, אלול תשע"ה עמ' 63-84.

15. [הערת עורך (י.מ.י.): א. לדברי המחבר אין לעולם חששות כלים, לא אצל בעל בית ולא בעסקים מכל סוג, שהרי השו"ע כתב שם בסעיף ז שגם סתם כלים של ישראל אינם בני יומן. ב. ראה בפתחי-תשובה סק"ד שכשהמוכרים הם עניים ואין להם הרבה כלים, אין זה בכלל סתם כלים אינם בני יומן. ופשוט שכך הדין במסעדות שאין להם בדרך כלל כמה מערכות ביטול, ולא שייך שרוב הכלים לא יהיו בני יומן. ג. הרי השו"ע כתב בפירוש באותו סעיף שציטט הכותב, שאסור לבקש מהגוי לבשל בכליו. ואם כן אם מזמין במסעדה מה שטרם בושל, כמו שמצוי שרק לאחר בחירת התפריט מבשלים או מחממים את המנה המבוקשת, אזי גם לדברי הכותב אין מקום להתיר כלל.

תשובת המחבר: כאמור החימום נעשה אחרי שנאמר שלא לעשות את זה בסיר שבושל בו חומץ, הרי שהישראל לא ביקש לבשל בכלי איסור של הגוי ויש התר גמור כאן. לא נכון לטעון שהמסעדות הללו נחשבות כעניים שאין להן כלים רבים, כי לכל סוג מאכל יש את הסיר שלו. לעולם בסיר של פסטה יעשו רק פסטה; ובמחבת מסוים יכינו אוכל מוקפץ וכן הלאה.]

16. [הערת עורך (י.מ.י.): ברם נידונו הוא על כלי בלוע מחומץ, וזהו דיון על אכילה ולא על הנאה.]

תשובת המחבר: צודק המשיג שלא באתי להתיר אכילה של חומץ מסתם יינם, רק שאם מקבלים את הטענה שלי שאין פליטה של איסור מהכלים, אזי לא מדובר בגדרי אכילה, וביקשתי להציג את הדעה שגם איסור הנראה אין כאן.]

ראשית, יש לזכור שגם גויים אינם חפצים לאכול מאכלים מלוכלכים ונגועים בתולעים וחרקים.¹⁷ בנוסף, במקומות שהטבעונית זו דת, הם מקפידים על כך שבעתים, מפני שאינם רוצים ליהנות כלל משום דבר היוצא מהחי.¹⁸

כמו כן, לדעתו של הר"מ פיינשטיין זצ"ל (אגרות-משה יו"ד ח"א סי' לה, יו"ד ח"ב סי' כה, ואו"ח ח"ד סי' צא) אין לחשוש לחרקים בירקות הגדלים במקומות שדואגים למניעת התרבות חרקים (הכוונה לריסוס או הדברה ביולוגית כמקובל באירופה, ארה"ב ובמדינות רבות נוספות בעולם).

נוסף על כך, במסעדות טבעוניות מנקים את העלים, הפירות והירקות לפני בישולם. אך גם אם לא עשו זאת, נפסק בשו"ע יו"ד פד, ט:

עבר ובישל... בלא בדיקה, אם יכול לבדוק - בודק; ואם לאו - מותר. ואם נמצאו קצת בקדירה, משליכם, ואוכל השאר. (כי אין לך פרי שאין בו סי' נגד טעם התולעת שבתוכו) (תשובת הרא"ש בשם מהר"ם). ויש מי שאומר דהני מילי שלא נמצאו אלא אחד או שנים, אבל שלושה או ד', הכל אסור.

מו"ר הגרנ"א רבינוביץ פסק בשו"ת שיח-נחום סי' מה (עמ' 143-144) על פי הש"ך:

אבל ברור שאם נימוח או נתרסק התבשיל היטב וכל שכן אם סונן, אפילו נמצאו תולעים הרבה לפני הסינון או הריסוק - אין מקום להחמיר כלל, אף שלכתחילה ודאי היה חייב לבדוק לפני הריסוק. אף אין לרסק כדי לבטל האיסור, אלא שזה אמור דווקא אם נמצאו תולעים והוחזק האיסור. אבל אם לא נמצאו - מותר לכתחילה גם לרסק.

במקרה שלנו מדובר בתערובת מבושלת של ירקות, שאין יסוד רציני לחשוש לתולעים בהם, הרי שאין כאן כל בעיה. יש כאן ספק ספיקא: ספק אם היו תולעים, וגם אם היו שמא הם כבר נימוחו ובטלות בשישים.

ז. נאמנות הגוי שהאוכל אכן טבעוני

מנהג אשכנז שאין סומכים על נאמנות של גוי אפילו בקפילא שיתגלה מיד: "ואין נוהגים עכשיו לסמוך אעובד כוכבים ומשערינן הכל בס' " (רמ"א יו"ד צח,א).

ברם, במקומות רבים בתשובותיו של הר"מ פיינשטיין (ראה תשובתו ביו"ד ח"ד סי' ה) מצאנו שכתב ביחס לחלב נוכרים, שאין חשש שהגויים מערבין חלב טמא בחלב הבהמות הטהורות שמוכרין, משום דמירתתי ומשום שאין הדבר כדאי להם, והדבר נחשב כידיעה ממש.

17 [הערת עורך (י.מ.י.): האמנם נקיון 'חילוני' מחרקים שווה לנקיון הלכתי? האם מי שאינו רוצה לאכול תולעים מטעמי ניקיון גרידא בודק פירות מתולעים או מתבונן בירקות עליים? אם כן ביטלת כל תורת בדיקת תולעים בימינו בבתי עסק ומסעדות. והלוא הראשונים והאחרונים הזהירו מפני תולעים במינים שונים שקשה להבחין בהם ללא התבוננות מתונה.

תשובת המחבר: אמת ויציב. תורת בדיקת תולעים בימינו עסק ומסעדות זו תורה חדשה שאף אחד מהקדמונים לא חשש לה כלל. הניקיון החילוני של הטבעוניים עולה באיכותו מהתורה החדשה שמקורב באה. יש מקום לדין נפרד בטענתו של המשיג שהראשונים והאחרונים הזהירו במיני תולעים שקשה להבחין ביניהם שלעני"ד אין לה על מה להתבסס.]

18. כאן גם המקום לומר שאין כלל לחשוש שמא יביא אחד מהעובדים אוכל מהבית וישתמש בכלים במסעדה. הדבר אסור גם במסעדות ציבוריות רגילות, וההקפדה על כך מוגברת במקומות טבעוניים.

אם כך הדין ביחס לחלב, שכאשר יהיה בו זיוף החברה תשלם קנס, קל וחומר לעניין מסעדה טבעונית, שאם יהיה זיוף היא עשויה לאבד את פרנסתה! חשוב להדגיש שאישור הטבעונית¹⁹ הוא דבר מפקח ורציני. על מנת לסבר את האוזן אציג דוגמה לפעילות שלהם: כדי לגדל ירקות לטבעוניים, אסור לרסס את האדמה עם חומרים מדבירים מסוימים. גיבורי ישראל ממגורשי גוש קטיף פיתחו שיטה מיוחדת לגידול פלפלים ללא ריסוס. התוצרת שלהם משובחת מאוד (בהשוואה לירקות טבעוניים אחרים שנראים כמושים מיד עם איסופם מהקרע), וארגוני הפיקוח לא האמינו להם שהם אכן לא משתמשים בחומרי הדברה אסורים. גופים אלו שלחו פקחים ללא כל התראה מראש ולקחו דגימות מהאדמה.²⁰ דבר זה מלמדנו על הפיקוח הצמוד של ארגונים אלו על הכללים שלהם, ולפיכך ניתן ללמוד על הרווח של שומרי הכשרות מדת חדשה זו.

בנוסף, תעשיית המזון בימינו הפכה להיות מסובכת מאוד. הייצור כולל שימוש נרחב באלפי סוגים שונים של תוספי מזון כגון חומרי טעם וריח, צבעי מאכל, חומרים משמרים ועוד. הדברים מגיעים עד כדי כך שאפילו חטיף שוקולד תמים יכול להכיל עשרות, ובמקרים מסוימים אף מאות (!) סוגים של חומרי גלם ורכיבים שונים שברובם המוחלט כלל לא מגיעים לרשימת הרכיבים המצוינים ע"ג אריזת המוצר.²¹ ברם, הטבעוניים מקפידים להשתמש רק בתוספים כאלו שאינם מן החי ושיש להם אישור טבעונית. אני ממליץ לדבר על כך עם השף/טבח שבאותו מקום. אנשים טבעוניים אוהבים להראות כיצד הם שומרים על כללי הטבעונית, ונכון לבקש לעשות סיור במטבח ולראות שאכן על כל המוצרים ותוספי המזון יש את הסימון של אגודות הטבעונית השונות.

ח. סיכום ומסקנות

לאור הדברים שהבאנו עד כאן נראה כי²²:

1. במסעדה טבעונית לא מוגש שום דבר שמקורו מן החי, ולפיכך אין בו מאכלות אסורות מהתורה.
2. אין איסור בישולי גויים במסעדה טבעונית, מפני שאין חשש חתנות כאשר אין קשר בין המבשל והסועד, ומפני שאין במאכלים טבעוניים בכדי לעלות על שלחן מלכים כי אין מלפתים בהם את הפת; ולכו"ע מותר לאכול שם מאכלים פשוטים.
3. מותר לאכול במקום בו מוגשים מאכלים טבעוניים בלבד (Strictly Vegan) רק אם מבקשים מאכלים שאין בהם חומץ. מומלץ לומר שיש אלרגיה לחומץ.
4. אין לחשוש שבושלו בכלים מאכלים עם חומץ אסור, גם כי מקפידים להפריד בין כלים אלו וכלים אחרים; גם מפני שסתם כלי גויים אינם בני יומם; וגם מפני שאין בליעה בכלי נירוסטה שמקובל להשתמש בהם בימינו.

19. יש כמה ארגונים מוכרים וביניהם:

Expertise Vegane Europe - שסמלו

Brewdog; שסמלו

Bioagricert שסמלו

20. החלוצים פיתחו שיטה המשתמשת ביריעות ניילון שחורות, המביאות את החום קרוב לאדמה לטמפרטורה שהחרקים לא יכולים לחיות, וכך הם מגדלים פלפלים ללא חרקים וללא כל הדברה.
21. ראה בהרחבה במאמרו של הרב צבי בן ראובן, התפתחותה של תעשיית המזון והשלכותיה על שומרי הכשרות, אמונת עתיך 120 (תמוז תשע"ח) עמ' 76-87.
22. הסכמה הלכתית למאמר זה קיבלתי מהרה"ג שבתי רפפורט, שאף נהג כן הלכה למעשה במסעדה טבעונית שבעיר ליפציג, גרמניה ובניסיעה משותפת איתי לקפריסין.

5. למרות שיש שלא סומכים על נאמנות הגוי, במקומות שיש בהם פיקוח של הארגונים הטבעוניים יש לומר שהם מירתתי וניתן לסמוך על דבריהם. מומלץ לבקש להיכנס למטבח ולראות את החומרים בהם הם משתמשים, ובמסעדות טבעוניות אזהבים להראות ללקוחות את ההקפדה שלהם על עקרונות הטבעונות.

נישואי התערובת הינה בעיה נוראית בקרב יהודי התפוצות ויש לבחון מתי הקלות בבישולי גויים יחמירו עוד יותר את המצב. אך אורח המבקש לסעוד עם עמית באופן חד-פעמי, וכן מטייל שלא מוצא בנקל מקום כשר ומושגח אלא רק אוכל טבעוני - יכול לאכול שם. ברור שלכתחילה יש מקום להחמיר בדבר האסור מן הדין הגם שמצאנו לו קולות (כמו התרי הראב"ד והפועל שהבאנו לעיל), אולם בדבר שאין בו איסור מן הדין (מה שנאכל חי ואינו עולה על שולחן מלכים) אסור להחמיר.

נספח: תגובת עורך - הרב זאב וייטמן

למרות שהרב דרור פיקסלר כותב שדבריו מתייחסים רק למקומות שבהם אין למצוא אוכל כשר ושהוא מדבר על מסעדות טבעוניות בלבד (להוציא ממסעדות צמחוניות), ובתנאי שנמנעים מדברים המכילים חומץ (שעלול להיות מיין אסור), הרושם העולה מהמאמר הוא שמדובר בהיתר מרווח ומבוסס וכמעט ללא מגבלות,²³ ומרושם זה ברצוני להסתייג, בעיקר בגלל שלענ"ד יש במקרים רבים במסעדות אלו חשש איסור בישולי נכרים, וכדלהלן.

בעניין תערובת של דבר הנאכל חי שמותר משום בישולי נכרים עם דבר שאינו נאכל חי-השו"ע שהובא בדברי המחבר מתכוון למוצר שעשוי משני מינים מעורבים שהפכו לגוף אחד,²⁴ כמו למשל קציצת גזר ותפוח אדמה שהגזר ותפוח האדמה מרוסקים ומעורבים בביצה ומטוגנים לקציצה אחידה (וכדוגמה המובאת בבית-יוסף של מיני מתיקה שעשויים מדבש המעורב בסולת שזו תערובת שלא ניתנת להפרדה), או גם לחם שטחו אותו לפני אפייתו בביצה וכעת אי אפשר להפריד את הביצה מהלחם, שזהו מאכל אחד, ולא הצריכו לקלף את הלחם. אבל אין כל מקום להתיר על סמך דברי השו"ע סלט ירקות שיש בו גם קוביות בטטה, גם אם קוביות הבטטה הינן מיעוט. במקרה כזה לא ניתן לראות זאת כתערובת, ויש להימנע מלאכול את קוביות הבטטה.²⁵

גם הקביעה הקטגורית שהמנות במסעדות טבעוניות הינן מנות פשוטות שלא עולות על שולחן מלכים הינה קביעה שלא נראית לי מכיוון שיש מסעדות טבעוניות משובחות ויוקרתיות וכפי שהמחבר כתב בעצמו בהערה 5 על מסעדות טבעוניות משובחות שמשתמשות הרבה באגוזים. הרמב"ם מסביר שדבר שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול

23. **תגובת המחבר:** לדעתי היתר אכילה במסעדה שהיא טבעונית לחלוטין, ללא השגחת כשרות, מרווח יותר מאכילה במסעדה בשרית מושגחת.

24. **תגובת המחבר:** מקור דברי השו"ע (והובאו הדברים גם בב"י) בתורת-הבית הקצר לרשב"א (צה,א) ושם מדובר על **דברים שאפשר להפריד ביניהם**. הרשב"א התיר לאכול לחם שמרוחה עליו ביצה, ואין צורך להפריד את הקליפה של הלחם ששם הביצה "טפילה היא לחם". ועוד, גם לחומרא - הרסנא אסור כי הקמח הוא העיקר, וזה אוסר גם את ציר הדגים שבפני עצמו הוא מותר. גם מה שהזכיר את הדוגמא השנייה בב"י שמקורה בתשב"ץ בעניין דברי מתיקה, אין עניינה ביחס לתערובת בין דבר שאינו נאכל חי לזה שנאכל חי, אלא דיון חדש ביחס לעירוב פת (שהתירו) בדבר שיש בו משום בישולי נכרים. אך תשובתי העיקרית להערה זו, שבהלכה זו **כלל לא מדובר על הלכות תערובות** כל איסור בישולי נכרים הוא למנוע קירוב דעת עם הגויים. אין קירוב הדעת במאכל שרק חלקו בעייתי.

25. **תגובת המחבר:** קילוף לחם אינו שונה מהותית מהפרדת רכיבים מתערובת, כגון הפרדת בטטה מבושלת מסלט ירקות.

בו את הפת אין בו משום בישולי נכרים מכיוון שאין אדם מזמן את חברו עליו, וכל הסיטואציה שעליה דן המחבר הינה מפגשי חברים לעבודה שיושבים לסעודת מרעים בסיום יום עבודה, ולכן קשה לראות את המנות המוגשות במסעדות משובחות ככאלו שאינן עולות על שולחן מלכים, שהרי מדובר בדיוק במציאות עליה מדבר הרמב"ם ושהיא זו שמגדירה מה נכלל בעולה על שולחן מלכים. וכשאדם מזמן את חברו למסעדה למטרת קירוב לבבות ויצירת אווירה חברית ומקרבת, בדיוק זה המקום בו המנות המוגשות או לפחות העיקריות שבהן מוגדרות כעולות על שולחן מלכים, והדבר נכון גם למסעדות טבעוניות.²⁶ (אין איסור על עצם יצירת אווירה חברית, אלא שאמת המידה שניסח הרמב"ם לעולה על שולחן מלכים היא האם 'אדם מזמן את חברו עליו', והגדרה זו כוללת בוודאי מסעדות).

גם הסתמכות המחבר על הרמ"א המתיר אפונים וחימצה משום בישולי נכרים מכיוון שאינן עולות על שולחן מלכים, להתיר כל דבר שנעשה מקמח אפונים וחימצה, איננה פשוטה בעיני כלל ועיקר, מכיוון שמה שהתיר הרמ"א זה אפונים וחימצה קלויים, אבל מכאן אין לדעתי מקום להסיק שאם יכינו מאכל יוקרה מקמח אפונים וחימצה גם זה יהיה בכלל היתר הרמ"א. לא חומר הגלם קובע אם הדבר נחשב למאכל העולה על שולחן מלכים אלא אופן הכנתו. וראה בביאור-הגר"א שם שגם חיטים קלויים נחשבות לדבר שאינו עולה על שולחן מלכים וברור שאין כל מקום להסיק שכל תבשיל על בסיס קמח חיטים קלויים לא נחשב לעולה על שולחן מלכים.²⁷

המחבר גם מסתמך על דברי הרמב"ם שמדבר על דבר העולה על שולחן מלכים "לאכול בו את הפת" ואומר שבמסעדות טבעוניות האוכל לא נאכל עם פת. אלא שהשו"ע פוסק - על פי פשט דבריו - שגם דברים שאינם נאכלים עם פת אסורים משום בישולי נכרים, שהרי כתב "ללפת בו את הפת או לפרפרת", וגם מבחינת הסברה דווקא בסעודות יוקרתיות, מכובדות ועשירות, הפת איננה העיקר אלא הופכת להיות הטפל, אם בכלל נזקקים לה.

אלא שהמחבר הביא גברא רבה כתנא דמסייע לדבריו הוא הרי"א הנקין זצ"ל שפוסק שאכן רק דברים הבאים ללפת בהם את הפת ועולים על שולחן מלכים בהם יש בישולי נכרים ולא בדברים שנאכלים ללא פת. אלא שדבריו של הרי"א הנקין קשים מאוד להבנה כי לדבריו יצא שחביתה עשירה שמטגנים בבתי מלון יהיה בה משום בישול נכרים, וכך גם בחומס עם טחינה או פלאפל שנאכלים בפיתה או סלט חצילים לסוגיו, או סלט טונה עשיר שנאכל על לחם ככולם יהיה נוהג דין בישול נכרים (אם הם דברים שלא נאכלים חי) כי גם בשולחן מלכים הם נאכלים עם פת, ואילו בשר, דגים, מרק משובח, חמין של שבת, קוגל וכל הדברים החשובים שנאכלים כעיקר הסעודה ונאכלים בשולחן מלכים בפני עצמם ללא פת (ורק עניינים מלפתיים איתם את הפת), דווקא בהם לא יהיה בישול נכרים.

[המחבר הסביר שכוונת הרי"א הנקין היא שדברים שעולים על שולחן מלכים משביעים בלא פת ואילו דברים שאינם משביעים אינם נקראים עולים על שולחן מלכים, ולדבריו האוכל המוגש במסעדה טבעונית ברובו אינו משביע ולפיכך אינו מוגדר כעולה על

26. **תגובת המחבר:** אינני מסכים עם טענה זו. העיקרון החשוב הוא האם אדם מזמן את חברו לשם אכילה שם. גם המסעדות היוקרתיות ביותר של אוכל טבעוני, הן לא מקומות שמוזמנים אחרים לאכול שם. כמו כן, מנהג רווח הלכה למעשה, להביא מנות כשרות למקומות האסורים על מנת שכולם ישבו יחד ויאכלו (כל אחד מצלחתו), כשהמטרה היא יצירת אווירה טובה וקירוב לבבות! הרי שהטיעון הזה לא מקובל להלכה.

27. **תגובת המחבר:** הרמ"א התיר אפונים וחימצה **מבושלים**. אם לא היה בישול - לא היה כלל מקום לדיון. ומניין הקביעה שזה היה מאכל פשוט? אין לנו אלא את דבריו של הרמ"א שאפונים וחימצה מבושלים - מותרים, שכן מה שלא נאסר במפורש - הוא מותר.

שלחן מלכים. אינני חושב שזו כוונת הרב הנקין, כי אם כך, יצא שדווקא כל הדברים שנאכלים היום ללא פת שמנתי למעלה נקראים עולים על שולחן מלכים ומדברי הרב הנקין משמע בפירוש שמה שלא נאכל עם פת לא נחשב לעולה על שולחן מלכים. מלבד זאת, לדעתי הקביעה שהאוכל המוגש במסעדה טבעונית לא משביע איננה נכונה, ואני בטוח שרוב הנכנסים לאכול במסעדה טבעונית יוצאים משם כשהם שבעים לגמרי וגם כשהדברים נאכלים שם ללא לחם].²⁸

ובכל מקרה, דברים אלו לא יסייעו להקל במסעדות טבעוניות, בגלל שדווקא במסעדות כאלו יש סיכוי שהרבה מהדברים נאכלים עם פת בדרך כלל. והעובדה שהם לא נאכלים עם פת במסעדה הטבעונית הספציפית בה מדובר, לא מעלה ולא מורידה כי הקובע הוא מה שקורה בדרך כלל כשאוכלים מאכלים אלו על שולחן מלכים - האם הם נאכלים עם פת או לא, שהרי לא עולה על הדעת שדבר שנאסר משום בישולי נכרים כי יש בו את כל התנאים האוסרים יהיה מותר אם אחליט לאכול אותו ללא פת.

עוד הוסיף המחבר להביא היתר נוסף מהיתרם של חלק מהפוסקים שפסקו שאין בישולי נכרים כשפחות מבשלות בבית אדוניהם היהודי ונימקו זאת משום שאין קרבת דעת וחשש חיתון בין האדון לשפחתו. מכך רצה המחבר להסיק שכאשר הטבח מבשל במטבח והוא לא זה שמגיש את האוכל לאורח אין חשש חיתון וקרבת דעת. לענין, אלו שני דברים שונים - מה שהותר לחלק מהפוסקים, ולהלכה סומכים על כך רק בדיעבד ולא לכתחילה, הוא במקרים בהם אין קרוב דעת מחמת המעמדות השונים והפער המעמדי שבין האדון לשפחתו, ואין להסיק מכאן שבכל מקרה שיש מרחק פיזי בין המבשל לאוכל אין - לדעת אותם פוסקים - חשש חיתון ואין איסור בישולי נכרים. במיוחד שלא פעם קורה שהטבח המבשל במסעדות יוצא לסועדים ומקבל מחמאות על בישוליו או שואל לבקשותיהם או לדעתם באשר לבישוליו. ולכן גם אין להביא ראיה מאלו שהתירו בישולים במפעלים בהם יש ניתוק מוחלט בין המבשלים ובין האוכלים ואין להם כל מגע ומפגש איתם והם אנונימיים לגמרי מבחינת האוכלים, דבר שלא נכון במסעדה.²⁹

בעניין החשש מחרקים אני מסכים עם המחבר שבדיעבד מכיוון שהירקות נשטפים והם לא נראים בהדיא (ותמיד ראוי להתבונן בעת האכילה ובמקומות כאלו על אחת כמה וכמה) יש מקום לראותם כתערובת ולדעת חלק מהפוסקים הם בטלים מסיבות שונות, וכפי שהרחבתי בסוגיה זו מעל במות אחרות. לכן אע"פ שאני לא מסכים לנימוקים שהביא המחבר (ובמיוחד לא להבנתו בדברי האגרות-משה שכביכול אין לחשוש לחרקים בירקות הגדלים במקומות שדואגים למניעת התרבותם. כל מה שכותב האגרות-משה הוא שאין לחשוש במקומות שבהם הירקות הם בחזקת נקיים, למרות שיש מקומות אחרים בהם ירקות אלו אינם נקיים) אבל אני מסכים עם מסקנתו בעניין זה מטעמים אחרים. אלא שגם כאן יש להדגיש, שמדובר בדיעבד ולא לכתחילה ולא לכלל הדעות, כך שזו עוד סיבה חשובה להסתייג מהנימה העולה מדברי המחבר כאילו ההיתר מרווח ופשוט.

מכיוון שהמחבר מסייג את דבריו שהחשש הכשרותי שכן קיים במסעדות אלו הינו חומץ יין (והוא הדין מאכלים שאולי משתמשים לתיבול ביין גמור) ושיש להקפיד לבקש

28. **תגובת המחבר:** לדעתי דברי הרב הנקין ברורים: "אבל העשיר אף שגם הוא אוכל דייסא ותפוחי אדמה ואלה המינים, אבל הוא אוכלם להשביע את עצמו ולא ללפתן, ובזה אין דין בשולי גויים לפי הפסק ההלכה". הרי שלהלכה הדברים מפורשים להיתר.

29. **תגובת המחבר:** ההיתר שהעליתי שאין קשר בין המבשל לסועד, איננו מבוסס על היתר השפחות שברשב"א, אלא על היתר השי"ך, שלחן-גבוה ורב-פעלים, בנכרי העובד בשכירות אצל הישראלי. הטבח עובד בשכירות אצל בעל המסעדה, והישראל אורח של המסעדה ולפיכך יש כאן היתר גדול כפי שכתבתי במאמר עצמו.

ללא חומץ כזה ואף להדגיש שיש אלרגיה לחומץ על מנת שלא יבשלו או יגישו את האוכל גם בכלים שהיה בהם חומץ אני מסכים שזה פותר את הבעיה בדיעבד ובתנאי שאכן מוודאים שלא מבשלים בכלים בהם בישלו חומץ יין..

אסיים בכך שלכתחילה בוודאי יש להימנע מלאכול במסעדות טבעוניות לא כשרות, גם אם מקפידים על כך שלא יהיה באוכל יין או חומץ יין. עם זאת, ניתן לאכול במסעדות כאלו אם מסתפקים בדברים שאינם מבושלים ואינם מכילים יין ותוצריו, או אפילו דברים מבושלים אבל שאין בהם חשש בישולי נכרים מכיוון שהם נאכלים חיים או לא עולים על שולחן מלכים. לחילופין ניתן לבקש רשות להיכנס למטבח על מנת להדליק את האש לצורך הבישול, או לסייע במשהו בבישול ואז יש להתיר גם בדברים שעולים על שולחן מלכים ולא נאכלים חי.

מכיוון שכאמור יש במסעדה דברים האסורים משום בישולי נכרים הרי שלכתחילה יש להקפיד שגם כלי הבישול יהיו כלים חד פעמיים ולא הסירים הרגילים של המקום, כי לדעת הרשב"א³⁰ בישולי נכרים אוסרים את הכלים: "דכל שאסרוהו חכמים פליטתו כמוהו" (תורת-הבית, הובא בבית-יוסף סוף קיג), והשו"ע (סעיף טז) הביא זאת כדעה הסתמית.³¹

30. **תגובת המחבר:** אין אף דעה שאוסרת את הכלים בצורה שמתאר המשיג, שהרי זה נסתר מהיסוד שסתם כלי גויים אינם בני יומן. השו"ע (קיג, טז) הביא דעה שכלים שבישל בהם הגוי לפנינו נאסרים, אך במסעדה טבעונית כלל לא מדובר שהגוי מבשל בפנינו. דברי הרשב"א, שרוב הראשונים חלקו עליו, הם שאם חז"ל אסרו דבר מסוים - הם אסרו אותו מעין דאורייתא ולכן גם הכלים נאסרים, אך כאמור זה נאסר רק אם בישל הגוי בפנינו.

31. **תגובת המחבר:** הרב וייטמן מבקש להראות שדבריי אינן לכל הדעות וההיתר איננו מרווח. המעיין בדבריו רואה שרוב הבעיות שהועלו כנגד דברינו הם סביב נושא בישולי נכרים. אם אנו מבקשים שגם המקפידים יוכלו לסמוך, הרי שאם מבקשים רשות להיכנס למטבח על מנת להדליק את האש לצורך הבישול, או מסייעים במשהו בבישול - בעיות אלו כלל לא קיימות, וחזרנו להיתר המרווח של אכילה במסעדה טבעונית. החששות האחרונים ביחס לחרקים והכלים, מדובר בחשש לדעות שאינן במרכז הקונצנזוס ההלכתי, וכאמור החששות שיש במסעדה בשרית מושגחת גדולים יותר מחששות אלו.